

of the time, photo studios and vocational schools of Ukrainian photography. The findings of our research show trends in photography relevant in a perspective of the 21st century were experienced by professionals and amateurs in the past. Capturing information, transmitting emotions and feelings, preserving architectural monuments, landscapes, recording important moments in the lives of relatives or prominent people, coding or symbolism were important stages in the evolution of photography.

Keywords: Levko Yanushevych's photos, Ukrainian photographer, Ukrainian magazines, photography.

УДК 070-051(477)“1910/1939”

Лідія Сніцарчук

ЖУРНАЛІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОЛЕКСАНДРА КОВАЛЕВСЬКОГО У 1910—1939 рр.

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-27](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-27)

Охарактеризовано специфіку творчої праці журналіста, громадсько-політичного діяча, кооператора О. Ковалевського (1890—1940?). За архівними документами, зокрема листуванням з В. Королівим-Старим, М. Єремійвим, В. Піснячевським, А. Ніковським, з'ясовано конкретику співпраці редактора і журналіста з низкою періодичних видань, зокрема часописами «Воля», «Українська Трибуна», «Українська Нива», «Діло», «Волинське Слово». Звернено увагу на актуальність для сьогодення суджень О. Ковалевського про журналістику загалом, про її роль і завдання, а також про особливості функціонування регіональної преси, визначено його погляди на зміст періодичних видань, на формат дискусій у пресі, на специфіку висвітлення ключових питань тогочасся.

Ключові слова: *Олександр Ковалевський, журналістика, редактор, публіцист, українська преса.*

Сприйняття минулого через призму біографій історичних статей нині дедалі більше захоплює тих, хто, прагнучи розібратися у складнощах віддаленого в часі українського суспільно-політичного життя, намагається зрозуміти реалії сьогодення. Зокрема, увагу науковців заслужено приваблюють непересічні постаті — ті, які брали участь у подіях сторічної давності — національно-визволь-

них змаганнях, і які тривалий час з огляду на ідеологічний поворот залишалися поза межами офіційної державної пам'яті. До них належить, зокрема, Олександр Олександрович Ковалевський, про якого в Українській Загальній Енциклопедії (УЗЕ) вміщено невелике повідомлення: «...укр[аїнський] гром. діяч і письм., * 1890, 1919—21 основник і голова укр. нар.-республіканської партії, 1920 міністер УНР, тепер кооператор на Волині» [7]. В автобіографії¹, надісланій до редакції УЗЕ, він подав значно більше інформації про себе, вказавши точну дату народження (18 листопада 1890 р., Харківщина), вид діяльності (публіцист), місце навчання (гімназія — м. Бердянськ, політехнічний інститут та військова інженерна школа — м. Санкт-Петербург). Під час навчання — «один з організаторів укр[аїнської] молоді» та часопису «Український Студент», згодом «брав уділ у світовій війні», а з кінця 1917 р. перебував в українській армії. У 1918 р. — «начальник Канцелярії Військового Міністерства», секретар «Дніпросоюзу», начальник відділу Генерального штабу, 1919 р. — директор канцелярії Міністерства земельних справ, міністр без теки, міністр преси й пропаганди, міністр земельних справ УНР, ініціатор створення й очільник Української народної республіканської партії (1919—1921 рр.). У 1922 р. перебрався на Волинь, де провадив активну громадсько-політичну, кооперативну (засновник і директор Українського кооперативного банку в Луцьку, організатор кооперативного руху в краї, фундатор і лектор кооперативних курсів), публіцистичну діяльність.

Про життя і працю О. Ковалевського наразі не маємо окремих досліджень, хоча вважаємо, що його доля в контексті національних змагань за самостійність української держави заслуговує на увагу. Основні аспекти громадсько-політичної роботи О. Ковалевського у 1922—1939 рр. окреслила Р. Давидюк у нарисі «Олександр Ковалевський», вміщеному у її книзі «З поляками за Україну: наддніпрянська еміграція в суспільно-політичному житті міжвоєнної Волині» [2]. Основні фрагменти еміграційної біографії О. Ковалевського відображено також у ґрунтовній монографії цієї ж дослідниці «Українська політична еміграція Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства» [3].

---

¹ ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. 252 (УЗЕ). Оп. 1. Спр. 590: Автобіографія О. Ковалевського (23.07.1931). Арк. 2.

Про працю О. Ковалевського в уряді УНР та його роль у творенні розлогого інформаційно-комунікаційного середовища йшла мова у статті «“Організація дійсної і доцільної пропаганди за кордоном”»: Міністерство преси й пропаганди УНР у 1921 р.» [6]. Деякі публікації О. Ковалевського згадувано у низці праць науковців у контексті їхніх дослідницьких зацікавлень. Зокрема, розмірковуючи про роль і завдання політичної еліти, О. Богуславський опирався на судження О. Ковалевського зі статті «Проблеми. Держава й соціалістична інтелігенція» (Воля. 1920. Ч. 11) про те, що «український провід й інтелігенція не витримали іспиту революцією» [1, с. 8]. Незвичайний випадок із журналістської практики О. Ковалевського навів Я. Дашкевич у статті «Надія Суровцова: Нотатки з нотаток». Коли в колах еміграції з’явилася новина про її арешт і начебто розстріл, «Олександр Ковалевський вмістив (під псевдонімом В. Розумовський) теплий, хоч й не у всьому вибагливий некролог у варшавській “Українській Ниві” з 6 квітня 1928 р.» [4, с. 558], який було долучено до звинувачувальних матеріалів слідства. Журналіст докладно охарактеризував політичні погляди Н. Суровцової, зокрема її «віру в незалежну українську державу», та окреслив її громадсько-політичну діяльність у 1917—1920-ті рр.

Загалом, «доросла» біографія О. Ковалевського виразно поділяється на три періоди: петербурзький (навчання, громадська праця, журналістика); УНР-івський (політика, урядова сфера, журналістика); волинський (політика, кооперація, журналістика). Під низкою документів, зокрема відкритих листів, звернень, кореспонденцій тощо, О. Ковалевський після прізвища зазначав — «український журналіст», що підтверджує його фахові пріоритети.

Журналістська праця О. Ковалевського розпочалася 1910 р., коли, за його свідченням, він почав друкуватися «в усіх органах укр[аїнської] преси, уміщуючи в них безліч артикулів на громадсько-нац[іональні] теми»¹. В активі першого періоду — співпраця з часописами «Український Студент», «Рада», «Українська Хата», «Засів», «Літературно-Науковий Вістник» та ін. Чимало відомостей про його громадську діяльність у роки студентства вмістив О. Лотоцький у книзі спогадів п. н. «Сторінки минулого». Докладно

¹ ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Від. рукописів. Ф. 252 (УЗЕ). Оп. 1. Спр. 590: Автобіографія О. Ковалевського (23.07.1931). Арк. 2.

фіксує роботу української спільноти в Петербурзі, О. Лотоцький відзначав, що до 1914 р. у місті провадили активну діяльність понад 300 осіб, організованих у майже 20 «легальних та нелегальних громад», серед яких найбільш дієвою називав громаду політехнічного інституту під орудою Євгена Нероновича та її «організаційної головки» — Олександра Ковалевського, Михайла Рудого, Івана Косенка, Івана Видиборця та ін. [5, с. 102]. Він також зауважував, що О. Ковалевський брав активну участь у «ширених національної свідомости» та скерування студентства «в напрямі державної самостійности України», закликаючи до діяльного громадсько-політичного життя [5, с. 111].

Прізвище О. Ковалевського як активного діяча українського руху зафіксовано в поліційній «Записке объ украинскомъ движеніи за 1914—1916 годы» [5, с. 121]: «Александр Александров Ковалевскій (политехникъ)» фігурував і як член головної ради «подпольныхъ організацій», і як член Інформаційного бюро, створеного для організації спільної діяльності українських громад у Петербурзі, і як член редакційного комітету часопису «Український Студент». Дійсно, О. Ковалевський входив до редакційного комітету, виконував функції його секретаря, у 1914 р. виконував також обов'язки відповідального редактора видання. У часописі вмістив низку публікацій, що аналізували громадсько-політичну діяльність студентських громад, розкривали особливості навчального процесу та студентського життя загалом. Серед проблемних статей, у яких обговорювалася специфіка українського суспільно-політичного життя, О. Лотоцький відзначив статтю О. Ковалевського «Наша сучасність» [5, с. 141].

Водночас за сприяння головної студентської ради побачила світ праця О. Ковалевського «Російські політичні групи, українофіли й українська справа», яку презентував передмовою М. Сріблянський (М. Шаповал)¹, а також низка публікацій, вміщених у пресі, що здебільшого висвітлювали українські проблеми й студентське розуміння їх вирішення. В опублікованому в газеті «Діло» «Одному спомині» (1930. Ч. 220) О. Ковалевський розповів про

---

¹ О. Ковалевський у публікації «Микита Шаповал (Памяти навчителя й громадянина)» (Українська Нива. 1932. Ч. 16) наголосив, що ця книжка була видана нелегально, а в передмові М. Шаповала «виразно пробивалася самостійницька ідея».

широкий резонанс його статті «В обороне “Союза освобождения Украины”», надрукованій 1915 р. у щоденній петербурзькій газеті «Речь». О. Лотоцький відзначав, що авторство цієї статті — за підписом А. К-ий (Александр Ковалевський) — реакційна преса приписала О. Керенському, «і на голову сього останнього незаслужено посипалися різні брудні нагінки» [5, с. 421]. Ймовірно, ця стаття, спрямована на захист українського політичного руху загалом та «Союзу Визволення України» зокрема, була гордістю журналіста, оскільки саме її виокремив він з-поміж інших в автобіографії, надісланій до редакції УЗЕ, згодом — у зазначеній публікації газети «Діло», надалі — у статті «Люди, факти й речі», надрукованій у газеті «Українська Нива» (1934. Ч. 39).

Наступний період життя О. Ковалевського пройшов під стягами УНР та під знаком заснованої ним і його політичними однодумцями (К. Вротновський-Сивошакпа, В. Королів-Старий, П. Пилипчук, В. Петрушевський) Української народної республіканської партії (1918—1921 рр.). В активі журналіста цього періоду — співпраця з часописами «Вперед», «Шляхи», «Шлях», «Діло», «Трибуна», «Нова Рада», «Українська Республіка» (зокрема, редагував її друге число), «Книгарь», «Наш Голос», «Кооперативна Зоря», «Відродження» (публікувався під справжнім прізвищем і псевдонімом А. Войнарівський).

Про заснування часопису «Відродження» О. Ковалевський згадував в опублікованому п. н. «Pro domo sua» листі до редакції газети «Діло» (1929. Ч. 204), характеризуючи особливості співпраці з журналістом і активним громадсько-політичним діячем П. Певним. «Був час, а це на початку 1918 року, коли я, як начальник канцелярії військового міністерства, мав величезну владу і вплив у наших державних установах. Зголосився до мене Петро Певний безробітний. Дістав від мене посаду начальника видавничого відділу, друкарню, гроші й помешкання. В такий спосіб повстав щоденник “Відродження”, справді, найліпший на Україні». (Упродовж міжвоєнного двадцятиліття співпраця О. Ковалевського та П. Певного виформовувалася доволі специфічно — від взаємного неприйняття політичних позицій кожного до щільної кооперації на громадсько-політичному поприщі.)

Особливим етапом цього періоду його життя була діяльність очільника Міністерства преси й пропаганди у т. зв. тарнівський період УНР. Ця праця була «священною гордістю» О. Ковалевського, «в морі сліз і крові пролитих за національне, соціальне й державне визволення українського народу є частина й моїх терпінь і моєї праці, моїх заведених надій. Моєї гарячої віри...». Ці слова взято із його відкритого листа, опублікованого п. н. «Велика хмара — малий дощ» у газеті «Українська Нива» (1927. Ч. 2). (Незважаючи на те, що О. Ковалевський за багато років громадсько-політичної праці «виробив в собі звичку не відповідати на жадні закиди, оскільки вони не побудовані на річевих доводах», він усе ж відреагував на «журналістичну [не]об'єктивність» В. Л. з «Нового Часу» (1926. Ч. 104), який у публікації «Чи жби “Нова ера” на Волині?» осуджував керманічів волинського українства, зокрема О. Ковалевського, за спробу налагодження співпраці з новопризначеним воєводою В. Мехом. Реагуючи на звинувачення, О. Ковалевський означив у цьому листі низку слабких сторін тогочасної журналістики: спотворення фактів, що підтверджувало «підупад української публіцистичної думки», яка не корелювалася «з високим званням... сьогоднішнього редактора»; використання некоректних висловів, інсинуацій; відсутність «правди фактів», що означало, на його думку, брак поваги до журналістів й очільників видань, «як рівно-ж їхніх органів преси»; загалом низький рівень, «який оперділює укр[аїнську] журналістику».)

На посаду очільника Міністерства преси й пропаганди О. Ковалевський був призначений 1 листопада 1920 р. Цю новину негативно сприйняв його однопартієць і добрий приятель В. Королів-Старий, який проживав уже на той час у Чехословаччині. У листі до О. Ковалевського він висловив невдоволення цим призначенням, будучи переконаним, що в період розвитку й нарощення авторитету партії не варто виходити на «скороминучу сцену», адже «при сучасних умовах показати реальної праці не можна, а підкопати свій престиж не тяжко», потрапивши «під роздратовану критику людей, виведених з рівноваги сумними подіями нашого одбою»¹.

---

¹ Національний заклад ім. Оссолінських (Вроцлав, Польща) (далі — НЗіО). Від. рукописів (далі — ВР). Ф. 22/53/1: Лист В. Короліва-Старого до О. Ковалевського, б/м, 01.01. 1921.

Натомість М. Єремійв, високо оцінюючи подвижницьку працю О. Ковалевського в громадсько-політичному житті і в журналістиці, підтримав його рішення очолити відповідальну ділянку роботи з інформацією — «ваша енергія найде тепер потрібне поле»¹.

Активність О. Ковалевського на міністерському поприщі дозволила налагодити комунікацію з українськими дипломатичними місіями, урухомивши їх співпрацю із пресою тих країн, в яких вони перебували, задля інформування про події в Україні й роз'яснення зарубіжному читачеві суті національних змагань українства, а також заснувати низку періодичних видань у таборах, інформаційних бюлетенів, комунікатів, обіжників міністерства; активно сприяти створенню і розвитку видавничих («Тризуб») та інформаційних («Українпрес») структур. Окрім того, він був обраний заступником голови головної управи Товариства Українського Блакитного Хреста (керівник — Іван Липа), одним з уповноважених від уряду УНР для «ведення переговорів і підписання відповідного договору» з «Русским политическим комитетом» у Варшаві (голова — Б. Савінков), співредактором — разом із Віктором Піснячевським — журналу «Воля» (Відень, 1919—1921), редактором двотижневика «Поступ» (1920), організатором публічного лекторію та його спікером, членом редакційної групи Комісії з розроблення конституції тощо.

24 березня 1921 р. О. Ковалевський був звільнений з посади міністра преси й пропаганди, як й інші члени уряду. Того ж дня він обійняв посаду міністра земельних справ у складі затвердженого С. Петлюрою першого уряду УНР в екзилі. Складнощі ситуації, в якій довелося працювати, надзвичайно точно охарактеризував А. Ніковський: «...нема в які двері штовхатися, бо всі розкриті і за ними нікого...»². Через декілька місяців міністру земельних справ було повернуто портфель очільника Міністерства преси й пропаганди. Чергова спроба О. Ковалевського розвивати цей важливий напрям тривала від другої декади серпня 1921 р. до 14 січня 1922 р. під час його перебування в уряді П. Пилипчука [6].

---

¹ НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист М. Єремійва до О. Ковалевського, Рим, 31.12.1920.

² НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист А. Ніковського до О. Ковалевського, Варшава, 20.05.1921.

Окрім партійних і урядових справ, О. Ковалевський продовжував активну публікаційну діяльність. Упродовж 1919—1921 рр. він співпрацював з редакцією віденської «Волі», будучи «дійсно членом редколегії тижневика», що підтверджували у виданому йому посвідченні редактор А. Горленко (псевд. В. Піснячевського) і секретар Кратківський¹.

Тематика публікацій О. Ковалевського у часописі — політична ретроспекція й тогочасні проблеми українства, українсько-польські й українсько-російські відносини, боротьба українських партій, інші ознаки й «знаки» часу. Лейтмотив — ідея державної незалежності, що була для журналіста ідеалом, який мав би, на його думку, стати «гаслом віруючих і чесних, сміливих і чистих, що ще придуть і сильною рукою витягнуть нашу державну колимагу з того багна, куди її затягнули бездарні нинішні керовники» (Ідеал і дійсність // Воля. 1920. Т. 2. Ч. 7—8). У липні 1919 р. у «Волі» (Т. 1. Ч. 3) було опубліковано політичний нарис О. Ковалевського (під псевдонімом А. Войнаровський) «На руїнах Росії» («Україна втратила в лютому [1919 р.] свою самостійність, стала зараз великою руїною не лиш через рідних невдалих політиків, але й через те, що їм на зустріч пішли провокатори з російського лагерьу. Для величезної більшості українського народу ідея Великої Росії, як вільного союзу народів, не є чужа»). Відзначимо, що цей матеріал журналіста републіковано нещодавно у популярній інтернет-газеті «Zbruc̃» (<https://zbruc.eu/node/90919>), що свідчить про його затребуваність і в наш час з огляду на актуальність проблеми та її журналістське витлумачення.

11 жовтня 1920 р. М. Єремійв писав з Риму О. Ковалевському, що «з Вик[тором] Оп[анасовичом] (Піснячевським. — Л. С.) я в переписці і він скаржиться, що Ви ведете високу політику і нічого не даєте для Волі»². Проте не всі матеріали потрапляли до В. Піснячевського, про що він і сам неодноразово скаржився О. Ковалевському, обговорюючи проблеми із виданням тижневика, формуванням його змісту, специфікою сприйняття опублікованого аудиторією і, як наслідок, вибору позиції захисту редакційної політики³.

¹ НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Посвідчення, видане О. Ковалевському. 07.05.1920.

² НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист М. Єремійва до О. Ковалевського, Рим, 11.10.1920.

³ НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист В. Піснячевського до О. Ковалевського, Відень, 01.01.1921.

«Вважаю великою помилкою, що “Воля” перестала виходити, — інформував О. Ковалевський очільника Міністерства зовнішніх справ А. Ніковського, коли виникла фінансова загроза видаванню часопису. — Звертаю Вашу увагу що існування нашого органу для закордонної еміграції безумовно є необхідним. Особливо нині. Й треба вжити всіх заходів, щоб “Воля” виходила»¹.

У цьому ж листі О. Ковалевський акцентував своє бачення важливості розвитку журналістської справи «для піддержання тих українців, які перейшли Збруч» — проблема оперативного всебічного інформування повинна бути негайно вирішена: «Сто тисяч маси — коли не буде подаватися провідної думки — вона впаде в прострацію, вона загине морально в тяжких умовах інтернування й безперспективності. Цю масу треба підтримати». Одним із таких видань, що відповідатиме всім вимогам часу, О. Ковалевський бачив часопис «Поступ», який задумав видавати разом із Н. Гнатюком та П. Ковжуном, що працювали на той час у міністерстві. У «Волі» (1920. Т. 4. Ч. 1) опубліковано повідомлення, що в Тарнові 18 вересня побачив світ № 1 двотижневика «Поступ», редактором якого став Алекс. Ковалевський. У цьому числі (зрештою, це було єдине число часопису) вміщено дві статті О. Ковалевського — «Криза української інтелігенції» (рефлексії з приводу сприйняття і розуміння *ultima ratio* концепції української державності) і «Російська проблема» під псевдонімом — Всев[олод] Розумовський («Українська революція не витворила жадної національно-державної ідеї, а жила тільки гаслами, запозиченими у росіян»).

У листі від 28 грудня 1920 р. О. Ковалевський просив В. Піснячевського надіслати йому всі числа «Волі» за 1920 р., щоб мати змогу вибрати низку своїх публікацій для запланованої збірки². 1922 р. у видавництві «Тризуб» побачили світ «публіцистичні статті» О. Ковалевського під загальною назвою «На вулкані». У збірці вміщено 25 матеріалів, написаних і опублікованих упродовж 1920—1921 рр. у газетах «Воля» (Відень), «Поступ» (Тарнів), «Українське Слово» (Берлін), «Українська Трибуна» (Варшава), підписаних власним чи прибраним іменем або ж і без зазначення авторства.

¹ НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист О. Ковалевського до А. Ніковського. Варшава, 26.11.1920.

² НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист О. Ковалевського до В. Піснячевського, Тарнів, 28.12.1920.

Якщо матеріали О. Ковалевського в газеті «Українське Слово» друкувалися спорадично, то до співпраці з новоствореною щоденною політико-економічною і літературною газетою «Українська Трибуна» його офіційно запросив головний редактор О. Саліковський, прохаючи про надсилання «цінних статей та відповідних інформацій»¹.

Тематичний діапазон публікацій (здебільшого фонових, проблемних, аналітичних статей) не відрізнявся від уміщених у «Волі» та в інших виданнях: суспільні актуальності, політична концептуалістика, ключові проблеми УНР, діяльність владних структур, міжпартійні відносини, еміграційні питання, оцінка й переосмислення методів боротьби за державність. Чимало матеріалів опубліковано під загальним заголовком «На громадські теми».

У листі від 10 липня 1921 р. В. Королів-Старий відзначав, що О. Ковалевський написав упродовж 1917—1921 рр. багато «добрих і розумних статей»². При цьому адресант виокремив опубліковану в «Українській Трибуні» (1921. Ч. 57) статтю «Без перспективи», що — «чи не найліпше з того, що я читав під Вашим підписом. Незвичайно мене тішить той об'єктивний і глибокодумний тон справжнього журналіста, те сильне і переконуюче слово, що Ви його знаходите, та коротка, стисла аргументація, яку так тяжко розхитати інакомислячим».

Написана сотню років тому, стаття з огляду на обговорювану проблематику не втратила, як і чимало інших його матеріалів, актуальності донині і може слугувати характеристикою сучасних українських реалій: «...тісне політичне й економічне співжиття України з Росією, панування російської культури на Україні, брак національної свідомости в народніх масах, асиміляція української аристократії й міщанства, сектантство української інтелігенції й її цілковита одірваність від народу, повна непоінформованість Європи в українському питанні і т. д. і т. д. — вони в рішаючий спосіб впливали на увесь хід подій на Україні. Їх оперділювали».

Однак таке сприйняття публіцистики О. Ковалевського не було характерне для всіх читачів. У «таємному листі» від 5 січня

¹ НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист О. Саліковського до О. Ковалевського, Варшава, 16.04.1921.

² НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист В. Короліва-Старого до О. Ковалевського, б/м, 16.04.1921.

1921 р. до міністра закордонних справ А. Ніковського С. Шелухин зауважував, що за опублікованими матеріалами О. Ковалевського «я бачу, що опінія про його, як про свистуна (вочевидь, С. Шелухин мав на увазі особу, за полум'яними словами якої не видно реальних результатів. — Л. С.), має рацію»¹.

Зрештою, й В. Королів-Старий не обмежувався лише суперлативами щодо текстів О. Ковалевського, намагаючись вплинути на категоричність його висловів про певних політичних осіб, вчинки, позиції, погляди яких не поділяв. «Правда, що тичеться Ваших прекрасних статей “На громадські теми”, то при всіх тих якостях, про які я вже вам писав, і при повній згоді принципіальний з їхніми думками, дозволю собі зауважити одно. Ви — тамошні люде — звикнувши один з одним лаятись, помалу відучуєтеся від лагідного тону і часом надто гостро висловлюєте свої думки. І ця різкість словесна, на мою думку, не сприяє вражінню читача»².

В одній зі своїх статей, опублікованих 1920 р. у тижневику «Воля» (Проблеми. Т. 1. Ч. 9), О. Ковалевський, характеризуючи політичну дійсність, відзначав: «Дійшли ми до тої межі, за якою вже починається небуття... Немає перспектив. Все існує ще по інерції. Котиться... Позаду — руїни, кров, хаос. Попереду — провалля... Ніби банкрути: ні минулого, ні майбутнього». Невдовзі він, як і десятки тисяч інших, що опинилися на чужих теренах, намагався знайти відповіді на виклики, що постали перед українством у час поразки національно-визвольних замахів. «Як і слід було чекати, Пилипчук прогавив момент і “нас ушли”. Взагалі останні моменти нашого урядування були досить скандалістичними», — писав він своєму колишньому колезі по праці в міністерстві та однопартійцю Н. Гнатюку, що перебував на той час у Львові. О. Ковалевський просив його звернутися до Ст. Федака, В. Бачинського, К. Студинського — «словом, до кого можливо, до видавництва тамтешніх на предмет могого улаштування...»³.

Волинський період життя О. Ковалевського розпочався 1922 р., коли він обрав місцем свого подальшого осідку Луцьк — місто, де

¹ НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Витяг із таємного листа п. Шелухина від 5/1-1921 р. на ім'я Пана Міністра Закордонних Справ Ніковського [копія].

² НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист В. Короліва-Старого до О. Ковалевського, б/м, 26.07.1921.

³ НЗіО. ВР. Ф. 22/53/1: Лист О. Ковалевського до Н. Гнатюка, Тарнів, 28.01.1922.

знайшли прихисток й інші його колеги, зокрема П. Пилипчук, П. Певний, С. Тимошенко. Журналістську працю продовжував і надалі поряд з громадсько-політичною та кооперативною діяльністю, активно публікуючи свої матеріали у часописах «Громада», «Українська Громада», «Наша Бесіда», «Діло», «Українська Нива», «Волинське слово». Вибір редакції, до якої надсилав свої матеріали, був спричинений передовсім політичними поглядами автора, які у міжвоєнні роки підпадали під впливи певних політичних сил, однак, наголошуємо, у категорії «незалежна Україна» були монолітними й не зазнавали жодних змін. Після розв'язання його політичного дітища — УНРП, О. Ковалевський ретельно додивлявся до програм політичних сил, їх завдань, комунікації з соціумом тощо. Не акцентуватимемо увагу на цій сфері його діяльності, хоча саме вона визначала вибір проблемно-тематичних напрямів його публікацій. Співпраця з газетою «Діло» у 1928—1930 рр. була спричинена зацікавленням політичною доктриною УНДО. Зокрема, на виборах до сейму 1930 р. він як директор Українського банку балотувався по 57-му виборчому округу (Луцьк) від УНДО поряд із журналістом З. Пеленським та кооператором А. Нивинським (11-й український виборчий блок).

Зазнавши поразки на виборах, «якийсь там журналіст Ковалевський», відповідаючи львівському соціал-демократичного напрямку «Громадському Голосу», що «розпочав офензиву» на нього, наголошував у листі до редакції «Діла», опублікованому п. н. «Облудна гра» (1930. Ч. 50), що «в політичній роботі я не беру ніякої участі, не виходячи поза межі чисто господарчої, церковної й просвітнянської праці». Значна кількість його публікацій, уміщених в «Українській Ниві», варшавський (1926—1927 рр.) і луцький (1928—1937 рр.) періоди якої відрізнялися один від одного редакційною політикою, а згодом й у «Волинському Слові» (1937—1939), висвітлювала здебільшого громадське, церковне, культурне, кооперативне життя краю, проте назовсім політичний компонент зі змісту його публікацій не відійшов. «Залишаюся вірним тій с в я щ е н і й (розрядка автора. — Л. С.) засаді української передреволюційної журналістики, що виключає з полеміки лайку, неправду або бульварщину», — так у листі до редакції «Української Ниви» (1927. Ч. 2), опублікованому п. н. «Велика хмара — малий дощ», О. Ко-

валевський підтверджував свій незмінний моральний імператив журналіста.

В арсеналі творчого почерку «старого журналіста» — певні рефлексії щодо розвитку й завдань журналістики загалом, змісту періодичних видань, формату дискусій у пресі, специфіки висвітлення ключових питань тогочасся. На його переконання, обов'язок журналіста «саме й полягав в тім, щоб шанувати людину й пятнувати негідні вчинки, оберігати інституції й нищити чужі експозитури, щоби виховувати і випікати залізом з друкованого поля бруд» (Грушки на вербі // Діло. 1929. Ч. 227). Однак значна кількість пресодруків, що представляли інтереси різних політичних структур, сприяла процесу взаємного поборювання опонентів. Тож неодноразово через свої політичні судження, через намагання зрозуміти/переконати опонентів, зрештою, як і через спроби віднайти рівновагу у своєму розшарпаному повсякденні, О. Ковалевський і сам ставав «героєм» публікацій того ж «Діла», «Української Ниви» (варшавського періоду), згадуваного «Громадського Голосу», «Нового Часу», низки інших видань — галицьких і волинських, польських і українських.

Під цим кутом зору звернемо увагу на статтю В. Островського «Демагогія, брутальність, руїництво», вміщену у газеті «Діло» (1932. Ч. 176), в якій автор намагався окреслити проблеми взаємодії журналістики й політики, що, на його думку, мала такі характерні ознаки: «демагогія, брутальність, безцеремонне обходження з правдою й у висліді руїництво». Поміж іншим, В. Островський розкрив псевдонім О. Ковалевського, яким той послуговувався, приміром, у газеті «Українська Нива», — Юрій Новоселицький. До слова, В. Островський навів фрагмент з публікації, вміщеної в «Українському Голосі» (Перемишль, 1932. Ч. 26), де було розкрито і його журналістський псевдонім — Senex. (У жодному із відомих науково-довідкових видань ці псевдоніми не зазначені.)

Моральний імператив журналіста суттєво позначився на умінні О. Ковалевського тримати рівний тон публікацій, не виплескувати негативних емоцій. Незважаючи на те, що друга половина 1930-х рр. пройшла під знаком журналістських дебатів, О. Ковалевський, використовуючи власне прізвище, а також псевдоніми і криптоніми (В. Розумовський, Ю. Новоселицький, В. Р., О. К.,

О. К-ий, Ю. Н-кий), провадив численні дискусії на теми громадсько-політичного тогодення з авторами інших видань, однак не переступаючи межі і не перекошуючи фактів: «Публіцистика обов'язана стверджувати негативні явища, але в формі *конкретній* (тут і далі виокремлення О. Ковалевського. — Л. С.). Така праця буде позитивною, бо дає вона можливість ці явища усунути. Затемнювання дійсности — це праця тих, що кажуть, а не тих, що *пишуть, виховують, повчають*» (Публіцистичні замітки // Українська Нива. 1934. Ч. 27).

У дописі NN з Луцька з підзаголовком «Протверезіння», що порушив проблему цькування громадсько-політичних діячів у краї, наведено характеристику журналістського письма О. Ковалевського, публікації якого «утримані в спокійному, аж надто спокійному й річевому тоні, з кожного рядка яких пробивалася льогіка і вдатна аналіза», його матеріали «повні такту і витримки; зимна кров, яку вони заховали, не дивлячись на облудливу і брудну кампанію, що була звернена проти них особисто» (Діло. 1929. Ч. 208).

Характерною ознакою низки публікацій О. Ковалевського у міжвоєнне двадцятиліття був автобіографічний компонент. Ведучи мову про суспільно-політичні актуальності, О. Ковалевський вводив у текст паралелі з прожитого, які ілюстрували трансформацію його політичних настроїв, адаптаційних процесів, усталених поглядів на певні життєві колізії, що свідчило про щільно вкарбоване у його пам'ять минуле.

Публікації О. Ковалевського на злобу дня, що містили автобіографічні вкраплення, допомагають нині заповнити білі плями його життєпису або ж підтвердити невиразно висвітлені факти, зокрема перебування у концентраційному таборі в Домб'є, що був «класичним зразком того, як б ю т ь л е ж а ч о г о (розрядка автора. — Л. С.), з жахом пригадую собі пережите рафіноване знуцання» (Ще раз в обороні Української Армії // Українська Нива. 1927. Ч. 40).

Не відтворюватимемо особливостей усього біографічного арсеналу, лише наведемо уривок із привітання редактора Ковалевського читачам «Волинського Слова» з новорічними святами, який зізнавався, що всупереч традиціям не «висловлює побажань кращого»: «Коли я мав вовчий білет у кишені за студентський страйк

(під час навчання у Петербурзі. — *Л. С.*), все інше мені видавалося за краще. Але коли довелося маршрутувати підчас світової війни по Галичині, в обличчі щоденної смерті, отой вовчий білет не видавався мені вже неможливим до знесення тягарем. Коли-ж я попав у самий вир революції, війна видавалася мені, як приємна прогулька. Усе в житті — дуже відносно» (*Волинське Слово*. 1939. Ч. 1). У цьому ж таки 1939 р., коли радянські війська увійшли до Луцька, слід О. Ковалевського було втрачено. Правдоподібно, як зазначено в низці довідкових видань, був заарештований органами НКВС і розстріляний.

1939 р. у газеті «Волинське Слово» (ч. 2) опублікована стаття О. Ковалевського «Марш на Україну чи її визволення». Життєва школа, практика громадсько-політичного діяча, досвід журналіста дозволили йому узагальнити характерні риси політичного того дня, що сягнули далеко поза час його життя й діяльності. «Переживаємо особливі часи. Світ увійшов у сферу ділання військової психози, що сіє неспокій, страх і недовіря між державами, народами і взагалі людськими осередками. Людською душею неподільно оволоділо чуття, а голос здорового глузду найменший має вплив...».

Тека журналістських матеріалів О. Ковалевського донині не зібрана, не вивчена й, відповідно, не проаналізована, не охарактеризовано майстерність публіциста, не визначено особливостей архітектоніки текстів, не з'ясовано всього тематико-типологічного спектра публікацій. Однак актуалізація суджень О. Ковалевського, його вміння виокремити зі стовпища проблем, що переслідували українство, центральну справу і докладно представити її читачеві, не лише сприятимуть виробленню комплексу фахових компетенцій сучасних майбутніх журналістів, а й загалом дадуть змогу зацікавленим відновити специфіку історичних подій, зрозуміти сьогоднішні складні суспільно-політичні процеси і зсуви, що відбуваються у країні.

1. *Богуславський О.* До питання про роль політичної еліти в житті нації (на матеріалах українського еміграційного тижневика «Воля» (1919—1921) // *Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика*. 2013. Вип. 38. С. 4—10.

2. Давидюк Р. З поляками за Україну: наддніпрянська еміграція в суспільно-політичному житті міжвоєнної Волині. Рівне, 2014. С. 59—75.
3. Давидюк Р. Українська політична еміграція Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. Львів-Рівне, 2016. 704 с.
4. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2016. С. 555—564.
5. Лотоцький О. Сторінки минулого. Варшава, 1933. Част. друга. 494 с.
6. Сніцарчук Л. «Організація дійсної і доцільної пропаганди за кордоном»: Міністерство преси й пропаганди УНР у 1921 р. // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика. 2015. Вип. 40. С. 144—155.
7. Українська Загальна Енциклопедія: Книга Знання: в 3 т. Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа, [1935]. Т. 2: 3—Р. С. 294.

References

1. Bohuslavskiy, O. (2013). Do pytannia pro rol politychnoi elity v zhytti natsii (na materialakh ukrainskoho emihratsiinoho tyzhnevnyka «Volia» (1919—1921)) [About the role of political elite in nation's life (after publications of emigration weekly «Volia» (1919—1921))], *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser. Zhurnalistyka*, vyp. 38, s. 4—10. (in Ukr.).
2. Davydiuk, R. (2014). *Z poliakamy za Ukrainu: naddniprianska emihratsiia v suspilno-politychnomu zhytti mizhvoiennoi Volyni* [For Ukraine with Poles: Dniپر emigration in social and political life during interwar period in Volyn'], Rivne, s. 59—75. (in Ukr.).
3. Davydiuk, R. (2016). *Ukrainska politychna emihratsiia Polshchi: sklad, struktura, hromadsko-politychni praktyky na terytorii Volynskoho voievodstva* [Ukrainian political emigration in Poland: composition, structure, public and political practices on the territory of Volyn' province], Lviv-Rivne, 704 s. (in Ukr.).
4. Dashkevych, Ya. (2016). *Postati: Narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury* [Figures: essays about historical, political and cultural leaders], Lviv, s. 555—564. (in Ukr.).
5. Lototskyi, O. *Storinky mynuloho* [Pages of the past], Varshava, 1933, chast. druga, 494 s. (in Ukr.).
6. Snitsarchuk, L. (2015). «Orhanizatsiia diisnoi i dotsilnoi propahandy za kordonom»: Ministerstvo presy u propahandy UNR u 1921 r. [«Organizing real and efficient propaganda abroad»: The Ministry of Press and Propaganda of Ukrainian People's Republic in 1921], *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser. Zhurnalistyka*, vyp. 40, s. 144—155. (in Ukr.).

7. [1935]. *Ukrainska Zahalna Entsyklopediia: Knyha Znannia*, v 3 t., Lviv, Stanislaviv, Kolomyia, Ridna shkola, t. 2: Z—R, s. 294. (in Ukr.).

Lidiya Snitsarchuk

JOURNALISTIC WORK
OF OLEKSANDR KOVALEVSKYI IN 1910—1939s

The paper studies the main aspects of creative work of Oleksandr Kovalevskyi (1890-1940?), a journalist, public and political figure, cooperative movement's activist. Archival documents, particularly correspondence with Volodymyr Koroliv-Staryi, M.Yeremijiv, V. Pisniachevskyi, A.Nikovskyi revealed numerous facts about his cooperation with periodicals. The author of the article estimates his judgements on journalism, its role and tasks as well as the features of regional press as notably actual. The author analyses the way Kovalevskyi treated periodicals' content, way of providing discussions in press, and how to illuminate the key issues of the day. The autobiographical component is being prized as the main feature of Kovalevskyi' publications. His writings on social and political topics were enriched with bygone parallels illustrating his political views' transformation, his established feelings on certain life conflicts. The past was strongly incorporated into his memory.

The author found out that journalistic heritage of Oleksandr Kovalevsky had never been accumulated and analyzed, especially his journalistic skills and features of texts architectonics etc. A complex study of journalist's activity, especially his talent after observing problems that persecuted the Ukrainians to single out the main one and explain it in details, would help future journalists in forming their professional skills and restoring historical events. Besides, it would assist deep understanding of current social and political processes and upheavals.

Keywords: Oleksandr Kovalevskyi, journalism, editor, publicist, Ukrainian press.